

ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Розбудова аграрної сфери та нові реалії ринкових трансформацій вимагають переосмислення теоретико-методологічних засад щодо здійснення наукових досліджень в площині реалізації фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку агросфери. Це питання є особливо актуальним нині, коли відбуваються докорінні зміни в царині економічних відносин агросфери, коли водночас, необхідно враховувати вимоги ринку і економічні, екологічні й соціальні можливості суб'єктів господарювання та їх потенційних інвесторів. Існує безліч різновідтінкових публікацій, однак сутність фінансової політики, як економічної категорії, її природа, зміст, в кожному окремому випадку тлумачаться по-різному, іноді навіть протилежно.

Теоретичне обґрунтування окремих зрізів цієї проблеми окреслено у працях вітчизняних вчених: В.Я. Амбросова, В.А. Борисової, О.Д. Василика, О.О. Веклича, О.С. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, О.Л. Кашенка, Ю.О. Лупенка, П.М. Макаренко, М.Й. Маліка, В.М. Опаріна, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка, В.М. Сугорміна, В.М. Трегобчука, А.В. Чупіса, В.В.Шокуна та ін.

Належне місце у висвітленні цієї проблеми займають наукові розвідки науковців: Л.А. Дробозіної, Д.Г. Черніка, Т.Ф. Юткіної, Дж.С. Мілля, Н. Калдора, К. Макконнела, С. Брю, Дж. Барда, М. Пот'єра та ін. Водночас входження агросфери України в ринкові відносини породило необхідність перегляду ролі і суті низки економічних категорій і явищ, оскільки дія економічних законів пов'язана з практикою і відображає реальні процеси її змін, вдосконалення і адаптацію економічних категорій і явищ до умов принципово нової матриці господарювання.

Наразі, розвитку аграрної сфери України властиві такі прикметні риси, як нестійкість фінансової політики, інфляційні коливання, кризові деформації економічного простору, стихійність та дифузійність параметрів виробництва, зростання безробіття, соціальна напруга, рефлекторність економічних відносин, загострення міжгалузевих конфліктів тощо. За нашим переконанням, багато наявних проблем зумовлено вибором хибного курсу фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки та поставлених завдань, що водночас є результатом існуючих недоробок в царині її теоретичного інструментарію.

Головним завданням фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку агросфери є підвищення рівня суспільного добробуту шляхом оптимального розподілу ВВП між соціальними групами населення, сферами економіки, окремими територіями. За допомогою фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку агросфери, стратегія і тактика якої змінюється залежно від характеру й спрямованості панівної економічної доктрини країни, здійснюється багатосторонній регулюючий вплив на ринкові відносини та процес розширеного відтворення в агросфері. Відзначимо, визначення методології фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки як формально, так і змістовно рідко заходять далі передмов. Джерелом формування парадигми фінансової політики забезпечення сталого розвитку агросфери в Україні має стати системно-динамічний підхід, що дає можливість створення моделей розвитку, за якими можна визначити напрями перспективних, стратегічних методів та важелів фінансової політики шляхом імітаційно-оптимізаційного процесу. Крім того, можна в загальних рисах визначити такі принципи. Принцип функціональної ієрархії передбачає чітке узгодження проектів розвитку відповідно до стратегії розвитку; стратегії розвитку повинні відповідати стратегічній меті та критеріям сталості; стратегічна мета та напрями розробки стратегій та проектів повинні визначатися із застосуванням надійних та адекватних нелінійних динамічних моделей.

Загальноприйняті завдання були сформульовані в концепції сталого розвитку і зводяться вони до проблеми, як розвиватися економіці в гармонії з екологічними імперативами.

Однак після прийняття концепції сталого розвитку, в економіці природокористування економіки ставало все менше і менше. Ми маємо на увазі методологічні дослідження.

Це сталося, мабуть, тому, що об'єктом дослідження стала не економічна система з особливою увагою на зворотній вплив на неї природної системи у відповідь на антропогенну руйнацію останньої, а об'єктом в багатьох випадках стала об'єднана система, що складається з економічної та екологічної підсистем, і при цьому до такої об'єднаної системи стали застосовуватися чисто економічні закономірності і суто економічні методи.

У реальній економіці, тим більше в ринковій економіці вже давно оцінені усі природні ресурси, але неявно. Тому завданням методології дослідження фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки є вичленення оцінок природних ресурсів з інших економічних показників.

Так, рентні доходи сидять в прибутку, і ми ще не можемо однозначно їх виділити з неї. Підприємства економлять на природоохоронних витратах і тим самим забруднюють навколишнє середовище. Через це страждає населення, яке змушене лікуватися і купувати ліки, але ці витрати, що становлять частину величини збитку, розмиті, і їх важко зібрати воедино.

На відміну від такого підходу ми бачимо привнесення в реальну економіку інших оцінок, які, якщо їх прийняти, зламують всі економічні основи. Наприклад, деякі науковці оцінили всі природні ресурси України в 87 трлн. дол. Якщо ж врахувати, що все світове багатство становить 100 трлн. дол., то які природні ресурси України і як були оцінені? Швидше за все, оцінювали не природні ресурси, а всім потенційним природним благам України здійснили певну економічну оцінку. Це якраз приклад того, що об'єднують природну і економічну системи, а одиниці вимірювання залишають грошові. Якщо вже є така необхідність, то більш доцільним було б введення якихось спеціальних одиниць виміру для природно-економічної системи, наприклад, екогривні чи екодолари.

З сутнісних економічних позицій, прагнення оцінити у вартісних одиницях всі природні блага, призведе до перекосу і спотворення структури виробничих факторів, зокрема порівняння економічної оцінки праці і капіталу. А те, що має незначну цінність, як відомо, витрачається нерационально. Крім того, якщо штучно привносити в економіку неймовірно високі оцінки природних ресурсів, то це буде щось на зразок непрямих податків, розмір яких перевищить всю іншу частину доходів. А найголовніше, ми залишимося без економічного механізму переходу до інноваційних технологій.

Економічна оцінка будь-якого ресурсу, що впливає на господарську діяльність і якість життя населення, визначається як приріст функції добробуту при збільшенні цього ресурсу. Такий підхід дозволяє отримувати економічну оцінку природно-ресурсного, в тому числі асиміляційного потенціалу, шляхом оцінки збитку від їх руйнування. У результаті можна одержати оцінки, підтвержені реальними величинами вже понесених втрат, на відміну від концепції загальної економічної цінності природних ресурсів і прогнозів майбутніх доходів від додаткових ресурсів, заснованих, як правило, на непрямих хитких висновках.

Таким чином, помилково вважати, що позахмарні економічні оцінки природних ресурсів слугуватимуть стимулюванню природоохоронної діяльності, це ілюзія. Стимулювати охорону довкілля можна тільки доводячи ефективність природоохоронних заходів у межах самої економічної системи, тобто обчислюючи втрати від пасивного і ефект від активного застосування природоохоронних заходів.

Нині, коли необхідність і можливість економічних оцінок природних ресурсів стали загальноновизнаними, склалися дві принципово відмінні методологічні концепції їх визначення: витратна і рентна. Виникнення різних концепцій обумовлено подвійним характером природних ресурсів: з одного боку, вони виступають природною базою виробництва, фактором зростання продуктивності праці, з іншого – природні ресурси є його продуктом, носієм вартості, елементом національного багатства. На зміну витратної концепції прийшла рентна. Прихильники рентного підходу бачили основний недолік витратної концепції в тому, що при оцінюванні ресурсів за витратами на освоєння найбільш високі оцінки отримують найнесприятливіші для використання, найменш цінні за якістю природні ресурси. Інший недолік полягає у відсутності суворого обліку якісних особливостей природних ресурсів. При переході до ринкової економіки виникли нові методичні підходи до економічної оцінки природних ресурсів, які є різновидами згаданих вище: ринкова оцінка ресурсів, концепції альтернативної вартості і загальної економічної цінності (вартості) і ін.

Аналіз основних концепцій економічної оцінки природних ресурсів виявив їх недоліки і позитивні сторони, можливість застосування для оцінки біорізноманіття. Для економічної оцінки природних ресурсів доцільно застосовувати концепцію альтернативної вартості, як різновид у класичному варіанті витратної концепції.

У науковій літературі концепція альтернативної вартості використовується в практиці вимірювання «вартості збереження». В умовах сталого розвитку перед суспільством гостро стоїть завдання збереження природних екосистем. У даному випадку біорізноманіття виступає в якості інтегрального ресурсу, від стану якого залежить стабільність екосистем. Існування окремих видів визначається загальним продукуванням і якістю екосистем і окремих видів, які знаходяться в тісному

взаємозв'язку між собою. Застосування саме такого методологічного підходу дозволить відобразити цінність збереження біорізноманіття всього природного комплексу на екосистемному рівні. Підґрунтям даної концепції є синтез витратної і рентної концепцій. Крім того, існують два методологічних підходи до визначення економічного збитку: в залежності від стану навколишнього середовища і в залежності від обсягу шкідливих викидів. Перший підхід реалізується методом контрольних районів, методом аналітичних залежностей і методами соціологічного обстеження, активно застосовуються в західних країнах. Серед методів, заснованих на соціологічних опитуваннях, найбільш відомі методи готовності платити (WTP), готовності отримувати компенсацію (WTA), гедоністичний метод (Hedonic prices).

Адекватна оцінка реальних величин економічного збитку від екологічних порушень необхідна фінансовій політиці забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки: для оцінки загальної ефективності заходів, для відбору інвестиційних проектів усіх видів, у тому числі проектів природоохоронного призначення, для впровадження ефективних методів господарювання, для реалізації принципів екологізації менеджменту та екологічного страхування тощо.

Як частковий прояв економічної науки, фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки відрізняє свій метод, що визначає її сутність через відміну від інших наук. Подібний метод розкривається одноманітно методом науки взагалі (адже метод фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки є конституювання її «науковості»). Останнім часом, в тому числі і у вітчизняній літературі, все частіше виникає думка, що філософія більше не здатна бути джерелом ідей для методології досліджень фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, більше не з'являється нових філософських систем, здатних дати що-небудь економічному знанню природи. Розвиток економічного знання щодо фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки пов'язується з математичними методами, навіть зі спробами введення експерименту як способу перевірки цього економічного знання. Відбуваються запозичення з інших наук, зумовлені «здоровим глуздом» і ситуаційної логікою. Все частіше виникає теза про необхідність більш суворої орієнтації фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки на практику, звідси – спрощення розділів, пов'язаних з предметом і методом і т.п. Як наслідок, відбувається бурхливий розвиток „прикладних” аспектів фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, водночас як фундаментальні дослідження «глибоко теоретичного» характеру стають рідкісним явищем. У перспективі така ситуація може зумовити втрату фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки цілісності, через неможливість відображення економічного знання природи «лише однією» наукою. Але чи може фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки обійтися без філософії? Становленням фінансова політика забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, безсумнівно, зобов'язана філософії, отже, очевидно наявність сутнісних елементів філософського бачення фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, без яких неможливо зрозуміти ні економічного знання природокористування в історичному аспекті, ні сучасний розвиток знання, ні направлення його руху в майбутньому.

Література

1. Ботвіна Н.О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери: монографія / Н.О. Ботвіна. – К.: «Інститут аграрної економіки» НААН, – 2011. – С. 7-41.
2. Білорус О.Г. Глобальний сталий розвиток: монографія / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К.: – КНЕУ, – 2006. – 448 с.
3. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К.: Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів. – 2003. – 88 с.
4. Гудзь О.С. Механізм забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / О.С. Гудзь // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. – Харків: ХНТУСГ, 2007. – С. 90-94.
5. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / М.Я. Дем'яненко. К.: Українська академія аграрних наук. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», – 2007.